

MEVCUT VESİKALARA GÖRE
BURDUR KÜTÜPHANELERİ VE KİTAP
VAKFİYELERİ VESİKALARI

M. ZEKİ ORAL

Eskiden Burdur'da dört kütüphane vardı :

- 1 — Sadrazam Halil Hamit Paşa kütüphanesi.
- 2 — Sadrazam Derviş Mehmet Paşa kütüphanesi.
- 3 — Küçük Şeyh kütüphanesi.
- 4 — Sa'dan zade Hacı İsmail kütüphanesi¹.

Kütüphane binaları ve mevkileri:

- 1 — *Sadrazam Halil Hamit Paşa kütüphanesi* :

Burdur'un yenice mahallesinde bu günkü karakol yanında çay kenarında idi. Ahşap olduğu söylenen binası bakımsızlık yüzünden yıkılmış arsası da satılmıştır. İçindeki kitaplar vaktiyle diğer kütüphanelere devredilmiştir.

- 2 — *Sadrazam Derviş Mehmet Paşa kütüphanesi* :

Bu kütüphane Şeyh Sinan mahallesindedir. Esat efendi kütüphanesi adıyla de anılırdı. Binası aşağıda yazacağımız küçük şeyh kütüphanesi tipinde kârgir ve mükemmel bir binadır. Sadrazam Derviş Mehmet Paşa tarafından yaptırılmış ve kitaplariyle birlikte vakfedilmiş olduğu kitaplarında yazılı vakfiyelerinden anlaşılan bu binadaki kitaplar da başka yerlere nakledilmiş bina mütevelliler elinde kalmıştır. Mütevelliler ise binanın kubbesini yıkarak ahşap çatı ve tavana tebdil etmek suretiyle tahrip etmişlerdir. Kapısı üzerinde on satırlık manzum ve 1232 H. 1816. M. tarihli bir kitabesi varmış. Kitabede kaybolmuş ise de mahallî neşriyata geçmiştir.²

¹ Merhum üstat Ahmet Tevhit yalnız bu kütüphanelerin isimlerini zikretmiştir. Türk Tarih Encümeni mecmuası sene 14, sahife 339.

² Burdur, sahife 103.

3 — *Küçük şeyh yahut Bulgurzade Necip efendi kütüphanesi :*

Burdur'un Konak mahallesindedir. Kare şeklinde bir kaide üzerine kurulmuştur. Duvarlar yükselirken köşebentlerle dörtten sekize geçirilerek kubbe kasnağı çevrilmiş ve üstü kubbe ile kapatılmıştır. Duvarların içine birer gömme dolap şekli verilerek kitap rafları yapılmıştır. Binanın şark ve garp duvarları şimal istikametinde uzatılarak Türk tarzı kemerli eyvan şeklinde bir kapı siperi ile bir sofa meydana getirilmiştir. Resim.1

Binanın kitabesi yoktur. Fakat buraya vakfedilen kitaplar üzerindeki vakıf kayıtları, vakıf mühürleri binanın tarihi, vâkıfı hakkında bir fikir vermektedir. Bunlar aşağıda yazılacaktır.

4 — *Sadan Zâde Kütüphanesi :*

Bu kütüphane Burdur eşrafından ve hayır sahiplerinden Sa'dan oğlu Hacı İsmail'in sağlığında ihya etmiş olduğu küçük Divanbaba camii yanındadır. Binası -1304 tarihli kitabesine nazaran- Hacı İsmail ağa vefat ettikten sonra vasiyeti üzerine yapılmıştır. Küçük, kubbeli bir binadır.

Bu Kütüphanelerdeki kitaplar uzun zaman alâkasız ve gayri mes'ul ellerde bakımsız kalmış nihayet son yıllarda Burdur'un değerli Maarif Müdürü Mehmet Atay'ın gayretiyle bu kütüphanedeki kitapların matbu olanlarıyla yeni neşriyat eski halkevi binasının bir salonunda toplanmıştır. Küçük şeyh kütüphanesinin binası tamir ettirilerek kurtarılabilen yazmalar da burada birleştirilmiştir. Binanın dört tarafı bir duvarla tahdid olunarak içine Burdur merkez ve mülhakatında bulunan Roma, Bizans devri kitabe ve heykelleriyle Türk-İslâm devri kitabe ve mezar taşlarından bir kısmı toplanarak bir müze nüvesi kurulmuş kitaplıkla beraber adına (Eski Eserler Müzesi ve Etüd kütüphanesi) denilmiştir.³

³ Eskiden Anadolu içlerinden Akdeniz sahillerine, oradan adalara, Arabistan yarımadası sahillerine giden yollar üzerinde bulunan Burdur, klâsik çağ ve orta zamanlarda bir çok medeniyetlere sahne olmuş büyük küçük şehirler ve iskân yerleri kurulmuştur.

Limnobia = Burdur, Sagalassus = Ağlasun, Cirme = Ceremna = Çamlık, Lysinia = Gâvur ören, Milyas = Melli, Sieni = Sion, Coman = Şerefli dede, Olbasa = Bedenli, Thmisoniom = Tefenni, Cıbıra = Horzun, Buban = Dikmen ve başkaları bu arada sayılabilir. Anadolu Selçukilerinden I. Keyhusrev'in ikinci hükümdarlığı 601-607. H(1204-1210 M.) zamanında Antalya ile birlikte Burdur'da fetholunmuştu.

Kitaplar üzerindeki vakıf kayıtları ve kütüphane mühürleri :

Binaları yukarıda yazılan kütüphanelerden etüd kütüphanesine —memurun ifadesine göre— 3208 adet kitap nakledilmiştir. Bu kitapların hemen hepsinin üzerinde hangi vâkîfın vakfı olduğunu gösteren vakfiyeleri ve mühürleri vardır. Şimdi bunları inceliyelim.

1 — *Sadrazam Halil Hamit Paşa kitapları :*

(Arapçadan Türkçeye lûgat) adındaki kitabın baş tarafında şu vakıf kaydı vardır. (Vesika. 1)

- 1 — من الكتب التي وقفها فيما بنى وساد — لمن طالعها واستفاد من العباد
 2 — سائلاً منه ان يذكره بالخير والرحمة — فرحم الله من كان من اهل الخير والرحمة
 3 — العبد الاقل خليل حميد
 4 — كفاه الله تعالى يوم الوعيد

Türkçesi: “Halil Hamit Paşa, binasını yaptırdığı, kitaplarını vakfettiği bu kütüphanedeki kitapları, kullardan her kim okur ve istifade ederse ondan hayır ve rahmetle anılmasını diler. Hayır ve rahmet ehlinde her kim olursa olsun Allah ona rahmet eylesin. Zayıf kul Halil Hamit (paşa)ya vaad olunan kıyamet gününde Allah kâfidir”.

Aynı kitaba şu mühür basılmıştır. (vesika 2)

- 1 — وقف هذا الكتاب
 2 — خليل حميد پاشا

Bu fütühat 1. Keyhusrev'in oğulları 1. Keykâvus 607-616. H (1210-1219, M) ve Alâ üd-din 1. Keykubat 616-634. H. (1219-1236. M) zamanında tekrarlanmış ve genişletilmiştir. (İbn-i Bibi muhtasarı sahife 43, 58, 94, Düvel-i islâmiye sahife 216) müteakip yıllarda Anadolu beyliklerinden Hamit oğullarına sonra Osmanlılara geçmiş bulunan bu illerde ve Anadoluyu Akdenize bağlayan yollar üzerinde birçok ihmaller, tahripler görmesine rağmen hayret ve heyecanla seyredilen kervansaraylar ve başka Türk-İslâm eserleri ve kitabeleri vardır. Eski eserler müzesine toplanmış olan gayri islâmî parçalar profesör G. E. Ben tarafından bir müzenin çekirdeğini teşkil ettiği ifade ile alkışlanarak Türk Tarih Kurumu Belleteninin 1 Ocak 1954 tarih ve 72 sayılı nüshasında yayınlanmıştır. Burdur merkez ve mülhakatında görebildiğim bazı kitabelerle mezar taşlarından bir kısmı da ayrıca bir makalemde nesredilecektir. Sözümlenen Burdur'daki müzelik eserlerle yazma kitapların korunmasına matuf bu isabetli tesis ve teşebbüs merkezden desteklenirse birçok kıymetli vesikalar daha kurtarılmış olacaktır.

3 — بشرط ان لا

4 — يخرج من حزانته

۱۱۹۷

Türkçesi “Bu kitabı Halil Hamit Paşa, kütüphaneden çıkarılmamak şartıyla vakfetti.”

Bu kütüphanede 117 cilt kitap bulunduğu Çeşmeci zade medresesi müderrisleri tarafından idare edildiği rivayet olunmaktadır.

2 — *Sadrızam Derviş Mehmet Paşa kütüphanesi kitapları :*

305 numarada kayıtlı (Rub us-sâlis haşiye-i beyzavî Şahap efendi) adlı kitabın baş tarafında: (vesika. 3)

- 1 — قد وقفت هذا الكتاب بكرم الوهاب وانا الفقير الى لطف ربنا
- 2 — القدير ورضوانه الكبير درويش الوزير محمد پاشا النائل بخاتم سلطان
- 3 — الزمان المشهور في السن الديار والبلدان بمهر همايون شوكت
- 4 — نمون سنه ثلث و ثلاثون بعدالماتين والف حسبه لله الاحد وطلباً
- 5 — لمرضاة ربنا الصمد ورجاء بشفاعه سيدالسند والانبيا والمرسلين
- 6 — وآلهم واصحابهم البررة اجمعين وطلباً بهم المصنفين
- 7 — واولياء الواصلين لنا واقربائهم اولوالعون والنصرة
- 8 — بحيث لا يباع ولا يرهن ولا يشتري بالايدى
- 9 — المبدله والمغيره الى يوم القيمة ولا يخرج
- 10 — من خزينتنا التي بنيت مجدداً في قصبه
- 11 — بوردور من لواء الحميد عن ناحيه
- 12 — الكوهتاهيه [بويله در] في محله شيخ سنان
- 13 — ابقى الله تعالى هذه الخزينه
- 14 — مع ما فيها الى اخر الدهور
- 15 — والشهور والى
- 16 — خراب الدوران
- 17 — آمين

Türkçesi “Ben, kadir olan Rabbimizin yüce rızasına muhtaç ve 1233 H. 1817 M. senesinde beldeler ve memleketler dilinde meşhur olan zaman sultanının saltanat mühürüne nail olmuş vezir Derviş Mehmet Paşayım. Bir olan Allah için ve Samed olan ulu Tanrı'nın rızasını talep ve peygamberimiz Hazreti Muhammed ile sair nebiler ve resul-lerin ve cümle hayırlı evlâd ve eshabının şefaathlerini rica ederek aynı zamanda kitap yazan kimselerin hakka vasıl olmuş velilerin ve yakın-lerinin himmetlerini celp için Vehhap olan Allah'ın ihsan ve kere- miyle bu kitabı vakfettim. Kıyamet gününe kadar alınamaz, satıla- maz, rehin verilemez, ellerde tebdil ve tağyir olunamaz. Kütahya taraflarında Hamit livasından Burdur kasabasında şeyh Sinan mahal- lesinde yeniden bina ettiğim kütüphaneden dışarı çıkarılamaz. Devir-lerin harap olmasına ve ayların, asırların sonuna kadar Allahü Taalâ bu kütüphaneyi ve içindekileri bâki kılsın (muhafaza buyursun)”
311 numaralı (Kadı Haşiyesi Şeyh zade) kitabında: (vesika 4)

- 1 – مدینه* بوردورده بنا واحياسنه موفق اولديغمز كتبخانيه وضع برله افاده واستفاده
- 2 – اولتمق ايچون اشبو تفسير قاضى خاشيهسى شيخ زادهنك دخى كتب
- 3 – سايرهيه زيل والحاق اولتمسى محضا استحصال رضاي الهى قضيهسنه
- 4 – مبنى ايدوكى دركار وفن بدله بعدما سمعه فانما ائمه على الذين
- 5 – يبدلونه فروده* جليله* الهيهسى اوزره خاشيه* المذكورهنك
- 6 – تبديل وتغيرينه هر كيملر اجنसार ايدرلر ايسه واقع اوله جق
- 7 – وبال عظيم كندولره عائد وراجع اوله جفى آشكار
- 8 – اولغله نيجه نصايص جليله* الهيه واحاديث
- 9 – سنیه* نبويه ايله مثنوبات كثيرهيه مظهریت
- 10 – نیت خالصه سیله خاشیه* المذكوره
- 11 – دخى كتب سائرهيه الحاق اولنوب
- 12 – وقفیتی خصوصى اشبو محله
- 13 – شرح ويرلدى
- 14 – وانا المخلص محمد درويش صدر سابق

15- متصرف آیدین و صاروخان

16- سنه ست وثلثین

17- وماتین والف

Vesikanın mealen Türkçesi: "Burdur'da binave ihyasına muvaffak olduğum kütüphaneye konmak ve istifade olunmak üzere Şeyh zadenin Kadı haşiyesi adındaki bu tefsir kitabı, (vasiyeti işittikten sonra günahı tebdil edenin üzerinedir.) âyeti celilesi gereğince adı geçen Haşiyenin tebdil ve tağyirine cesaret edenlerin günahı kendi üzerlerine olacağını hatırlatarak kitap yazanlar, vakfedenler hakkında cenabı Hakkın ve Hazreti peygamberimizin birçok emirleri bulunduğundan, sevabına nâil olmak gibi temiz bir niyetle bu kitabı diğerlerine katarak sırf Allah'ın rızası için 1236 H. 1820 M. yılında vakfedildiği bu mahalle şerh verildi. Ben iyi niyetli eski sadrazam, Aydın ve Saruhan mutasarrıfı Derviş Mehmedim."

305 numaralı Tefsiri Kadı Beyzaviye haşiyeye, elmevlâ Şahap efendi adındaki eserin baş tarafında: vesika 5.

1 - وقف

2 - هذا الكتاب بكرم الله الملك الوهاب وانا الفقير الى لطف ربنا القدير
ورضوانه الكبير درويش الوزير محمد پاشا

3 - النائل بخاتم سلطان الزمان المشهور في السن الديار والبلدان بمهرهمايون
شوكت نمون سنه ثلاث وثلثين بعدالمأتين

4 - والف بحيث لايباع ولايرهن ولا يشترى بالايادى المبدلة والمغيره

5 - بشرط ان لا يخرج من الخزينه التي بنيت في قصبه" بورردور

6 - من لواء الحميد عن ناحية الكوتاهيه

7 - ابقى الله تعالى هذه الخزينه

8 - مع ما فيها الى اخر

9 - الدوران والى

10- خراب

11- البلدان

12- آمين

Türkçesi: “Melik, Vehhab olan Allah’ın keremiyle bu kitabı Kütahya nahiyesinden Hamit livasından Burdur kasabasında bina ettiğim kütüphaneden dışarı çıkarılmamak, satılmamak, satın alınmamak ve elden ele tebdil ve tağyir edilmemek, rehin verilmemek şartıyla vakfettim. Bu kütüphaneyi ve içindeki kitapları beldeler harap olunca, zaman sona erinceye kadar Allah bâki kılsın, muhafaza buyursun. Ben, kadir olan Rabbimiz ve onun yüce rızasına muhtaç ve şehirler, memleketler dilinde meşhur olan zaman sultanının saltanat mühürüne 1233 yılında nâil olan vezir Derviş Mehmet paşayım.”

305 numaralı Tefsiri Kadı Beyzaviye haşiye li Şehap cilt 3 de şu yazıları ihtiva eden vakıf mühürü bulunmaktadır. Vesika 6.

عبدہ درویش محمد ۱۲۲۲

هرقنده ایسه م عونکی دورایلمه بندن
یارب بحق شرف مهر نبوت
ای حاکم فرمانکده خط قدرت
وی حاسم اقلیم ارادت

Türkçesi “Allah’ın kulu Derviş Mehmet. 1222 (1807 M) Ey hâkim olan Allahım kudret hattı fermanındadır ve ey iradet ikliminin söz keseni (sahibi) olan Allahım nübüvvet mühürünün şerefi hakkı için her nerede olsam benden yardımını uzak etme” demektir.

Yine 305 numarada kayıtlı Kadı Beyzaviye haşiye elmevla Şehap Efendi adlı kitapta ise şu mühür vardır: vesika 7.

1 – صدر اعظم درویش محمد پاشا

2 – حسبه لله بو کتابی وقفله

بوله عون الهی و امداد مصنتی

ورجال غیبی ورسول کبریا

۱۲۳۳

Türkçesi “Sadrazam Derviş Mehmet paşa bu kitabı Allah Rızası için vakfetmekle Allah’ın, musannifin, gaip erlerinin ve yüce

resulünün imdadını bula (yardımlarına mazhar ola) 1233 H. (1817 M).

Bazı kitaplar üzerinde şu yazıları ihtiva eden bir mühür daha görülmektedir: (Vesika 8).

1 – وقف هذا الكتاب

2 – مقرر ومحفوظات

3 – كتيبخانه صدر اسبق

4 – درویش محمد پاشا

5 – بمدينه بوردورى

6 – ۱۲۵۸

etrafında : ابو بكر رضى الله عنه عمر رضى الله عنه

عثمان رضى الله عنه على رضى الله عنه

yazılmıştır.

Türkçesi “Bu kitap Burdur şehrinde eski sadrâzam Derviş Mehmet Paşa kütüphanesinde kalmak ve muhafaza edilmek üzere vakfolundu. 1258 H. (1842 M).

Sadrazam Derviş Mehmet Paşa kütüphanesine başka kimseler de kitap vakfetmişlerdir:

312 numaralı Tefsir-i İsfahanî adındaki kitabın baş tarafında şu vakıf şerhi vardır: (Vesika 9)

1 – مما انعم على من ميراث والدى سيد سليمان افندى وهو عن ميراث مصطفى

افندى وهو عن ميراث والده حسين افندى الاسبارتهوى

2 – قد وقفت انوار الحقايق الربانية فى تفسير اللطائف القرانية المسمى بتفسير

اصفحانى اول هذا التفسير من الفائحه الحمد لله تعالى

3 – القادر العليم رب العالمين بفضله العميم خالق الانسان فى احسن تقويم الرحمان

برحمة عمته اهل الجنة والجحيم وتمام

4 – واحد هذا التفسير فى دارالكتب للنور العثمانية فى القسطنطينية مع خط

النفيس القديم المثل فالله المعطى الكمال

- 5 – والمنعم والمحسن للتمام والقادر للمطالعة الى آخر الايام والنافع باولاد اولادنا واحفادنا بطناً بعد بطن ونسلاً بعد
- 6 – انسال الى يوم القيمة مع الراحة والسرور والسلام بجرمة الانبيا والاوليا والعظام اولاً لنفسى ثم الزوجى
- 7 – العالم العامل الشيخ الحافظ عمر افندى ابن الشيخ العالم الكامل الحاج على افندى ابن الشيخ العالم الفاضل النحرير
- 8 – المدقق المحقق الحاج ابراهيم افندى البوردورى ابن مصطفى دده ثم لازهد واورع واتقى واصلح
- 9 – وارشد واعلم اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد اولاده الذين ولدوا من صلبى وصلب زوجى
- 10 – الشيخ عمر افندى المذكور ثم اولاده الذكور من اولاده الاناث من صلبه وصلبى ثابتاً على الشروط
- 11 – السابقه قرناً بعد قرون ونسلاً بعد انسال وعلى القيود المفصلة المسطورة فى كتاب وقفيتى
- 12 – نفعنا الله به واياهم فن بدله بعدما سمعه فانما اثمه على الذين يبدولونه ان الله سميع علم رب اجعلنى مقيم الصلوة ومن ذريتى ربنا تقبل دعاء
- 13 – وانا الفقيرة ذات مملك هذا الكتاب وواقفته على الشروط المذكوره امينه بنت سيد سليمان افندى الاسبارته وى

Bu kayıdın altında şu yazılar da vardır:

- 1 – مما انعم الله علينا بلانتقال من والدتى امية المذكوره فوقنا وامضينا وشرطنا بالشروط المعتره المقيدة تسجيل السلطان
- 2 – القسطنطينية سنه ثلاث وثلثين وماتين والى الف وانا لفقراء حسين اسعد وسليمان الرشيد وعلى الامين
- 3 – اولاد شيخ عمر افندى بن الشيخ على افندى البوردورى
- 4 – عنى عنهم

Türkçesi: (Bana babam Seyit Süleyman Efendi'den ona da babası Mustafa Efendi'den Mustafa Efendi'ye de babası Ispartalı Hüseyin Efendi'den miras kalmış olan ve Fatıha suresinden başlayan, İsfahanlı tefsiri diye meşhur (Envar ül-hakayik ül-Rabbaniye fi tefsir il-letaif il-Kur'aniye) adındaki kitabı, Kadir, Alim ve Kamunun Rabbisi, insanı en güzel şekilde yaratan, rahmeti cennet ve cehennem ehli üzerine şamil bulunan Ulu Tanrı'nın fazlı ve inayetiyle vakfettim. Bu tefsirin İstanbul'da Nuriosmaniye kütüphanesinde eski ve güzel bir yazı ile yazılmış bir nüshası vardır. Allah nimet ve ihsanlarını tamamiyle vericidir. Her şeye kadirdir.

Ulu evliyanın Nebilerin hürmeti için günlerin sonuna kadar evlâtlarım ve torunlarım nesilden nesile, batından batına kıyamete kadar okusunlar ve faydalansınlar diye evvelâ nefsimde sonra kocam, Mustafa dedeoğlu Burdurlu şeyh, âlim, fâzıl, müdakkik, muhakkik, kâmil İbrahim Efendi oğlu şeyh âlim, yetkin Hacı Ali Efendi oğlu, âlim, ilmiyle âmil şeyh Hafız Ömer Efendi'ye sonra benim sülbümden ve zevcim Ömer Efendi'nin sülbünden doğacak dindar, müttaki ve salih ve raşit evlâtlarımın erkekleri üzerine sonra kız evlâtlarım üzerine vakfolunmuştur. Sözü geçen şartlarla nesilleri süresince Allah onları kitabın vakfiyetinden faydalandırsın. "vasiyeti işittikten sonra günahı onu bozanın üzerinedir. Allah işidici ve bilicidir" "Yâ Rabbi beni ve zürriyetimi namazı kılanlardan eyle. Yâ Rabbi duamı kabul buyur. (Sûre 14 âyet 40)"

Ben kitabın sahibi ve mezkûr şartlar üzere vâkırı Ispartalı Seyit Süleyman kızı Emineyim)

Sondaki satırların türkçesi: "Bize Allah'ın nimetlerinden olarak validemiz adı geçen Emine'den intikal eden bu kur'an tefsirini muteber şartlar ve kayıtlarla ve İstanbul sultanının tescili ile 1133 senesinde vakıf ve imza ettik. Biz fakirler Burdurlu Ali Efendi oğlu şeyh Ömer Efendi evlâtları Ali Emin, Süleyman Reşit ve Hüseyin Esad'ız. Allah onları af buyursun" demektir. Aynı kitabın muhtelif yerlerine basılmış vakıf mühüründe ise şu yazılar vardır: vesika : 10

1 - وقف

2 - حسين وسليمان وعلي الكتبخانه

3 - صدر اعظم بمدينه بوردور

۱۲۳۳

Türkçesi “Burdur şehrinde sadrıâzam kütüphanesine Süleyman ve Hüseyin 1233. H. (1817. M.) yılında vakfetti, demektir.

Şu mühürün ibaresi de aynı olup yalnız yazılış Şekli biraz başkadır. Vesika 11.

1 – وقف حسين وسليمان

2 – وعلى الكتبخانه صدر

3 – اعظم بمدينه

4 – بوردور ١٢٣٣

Şerh-i mişkât li Molla musallî el kari' cilt 3. ile 348 numarada kayıtlı Tefsir-i Uyun nam kitaba şu mühür basılmıştır: Vesika 12

1 – من لز شيخ

2 – حافظ عمر بن

3 – شيخ الحاج علي افندی

4 – بن شيخ الحاج ابراهيم

5 – افندی البوردوری

Türkçesi “Burdurlu şeyh hacı İbrahim Efendi oğlu şey hacı Ali Efendi oğlu lazdan şeyh hafız Ömer Efendi (vakfetti).

Vaktile bu kütüphanede 2325 tane yazma ve basma kitap bulunduğu rivayet edilmektedir.

3 — Küçük şeyh Mustafa Efendi kütüphanesi kitaplarına şu vakıf kayıtları yazılmıştır.

14 numarada kayıtlı Dürer ül Ahkâm fi şerhi Gurer il-Ahkâm adındaki kitapta: vesika 13

بشرط ان يوضع فى كتبخانه التى بناها العالم الفاضل المعروف بكوچك شيخ

بشرط ان لا يخرج من الخزانته

Türkçesi “Bilgin, faziletli Küçük şeyh, bina ettiği kütüphaneye konmasını ve oradan çıkarılmamasını şart eylemiştir.”

318 numaralı (El cild ül-evvel min el-Beyazavî) adındaki kitaba da şu vakfiye yazılmıştır. vesika 14

- 1 — بوکتاب مستطاب بوردور مفتیسی کوچوک شیخ
- 2 — افندیکنک بنا واحداث ایلدیکی کتبخانیه مشروط
- 3 — اولراق (Böyle) عیالی حدیجه خاتونوک (Böyle) وقف ایلدیکی
- 4 — کتابلردن دیر. اشبو محله قید شد

“Bu kitap Burdur müftüsü küçük şeyh Efendi'nin yaptığı ve tesis ettiği kütüphaneye konmasını ailesi Hatice hatunun şart eylediği kitaplardandır. Buraya kaydolundu.” demektir.

Bu kütüphaneye ait, 1, 318 ve başka kitaplar üzerinde şu yazılar bulunan mühür basılmıştır: vesika 15

- 1 — وقف هذا الكتاب
- 2 — السيد الشيخ مصطفى
- 3 — المأزون (Böyle) بالافتاء
- 4 — بمدینه* بوردور بشرط
- 5 — ان لا يخرج من الخزانته

۱۲۳۹

Türkçesi “Burdur şehrinde fetvaya mezun seyit, şeyh Mustafa bu kitabı kütüphane deposundan çıkarılmaması orada okunması şartıyla 1239 H. (1823 M.) yılında vakfetti.”

4 — Sa'dan zade hacı İsmail ağa kütüphanesindeki kitaplar üzerinde şu kayıtlar vardır.

1161 numaralı Taberi cilt 2 ve diğer kitaplarda şu mühür: basılmıştır. Vesika 16

- 1 — وقف
- 2 — هذا الكتاب سعدان زاده
- 3 — السيد الحاج اسماعيل بشرط ان
- 4 — لا يخرج من الخزانته بمدینه* بوردور

۱۲۷۰

Türkçesi “Bu kitabı Sa’dan zade seyit, hacı İsmail Burdur şehrindeki kütüphane deposundan çıkarılmamak şartıyla 1270 H. (1853 M.) yılında vakfetti” demektir. Sa’den zade kütüphanesinde 800 kadar kitap olduğu söylenmekte ise de buradan gelen kitapların ekserisi üzerinde kayıt numarası yoktur.

Burdur kütüphanelerine Ahmet Nazif adında bir zat da kitap vakfetmiş ve kitaplarına şu mühürü basmıştır. 941 numaralı Vâîz meclis kitabında: vesika 17

- 1 — وقف هذا الكتاب
 2 — كوك حسين زاده
 3 — احمد نظيف
 4 — بوردوری

Bu mühürdeki yazılar “Burdurlu Gök Hüseyin oğullarından Ahmet Nazif bu kitabı vakfetti.” demektir.

Bu kütüphaneleri tesis eden ve kitap vakfeden hayır sahiplerinin hal tercümelere:

1 — *Halil Hamit Paşa :*

Halil Hamit paşa Burdurludur. Çelik Mehmet paşa'nın Kethüdası Hacı Mustafa ağanın oğludur. Gençliğinde İstanbul'a giderek bazı kâtipliklerde bulunmuştu. Sadakat ve doğruluğu sayesinde 1193 H. (1779 M.) yılında büyük tezkereci, sonra reis ül-küttap aynı sene içinde sadaret kethüdası oldu. İki sene sonra azledildi. 1196 H. (1781 M.) yılında tekrar sadaret kethüdası, 1197 H. (1782 M.) yılı muharreminde vezirlikle sadrâzam oldu. İki sene sonra ayrılarak Cidde valisi olmuş ise de tekrar azledilmiş aynı sene içinde vefat etmiştir.⁴

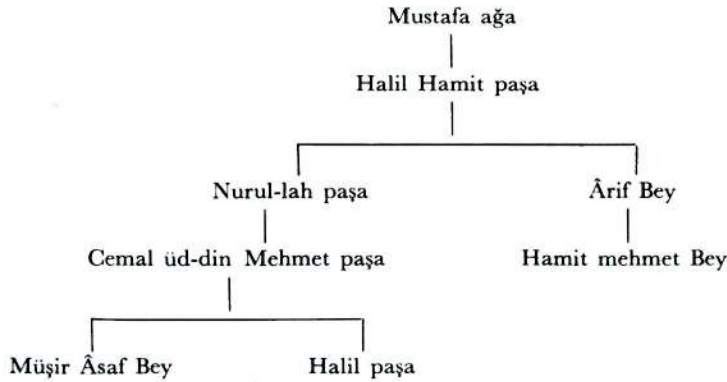
2 — Derviş Mehmet paşanın Burdur'da binasını yaparak bir kütüphane tesis ettiği kendisinin sadrâzam sonra Aydın ve Saruhan mutasarrıfı olduğunu kitapları üzerindeki kayıtlarından öğreniyoruz Derviş Mehmet paşa aslan Mora Anapoli kasabasından Rüstem ağanın

⁴ Sicilli Osmanî cilt 2, sahife 299. Hadikat ül-vüzera-sahife. 34, Tarihi Cevdet

oğludur. Salbaş Ahmet paşaya mühürdar olmuştu. Bu sayede yüksele- rek Balıkesir mutasarrıfı ve sonra vezaretle Anadolu valisi, 21 Safer 1233 (31 Kasım 1817) de sadrazam oldu. 1235 senesinde Şam ve Kudüs valiliği ile emîr-i hac ve aynı sene içinde tekrar Anadolu valisi oldu 1240 H. (1824 M.) yılında azlolunarak 42500 kuruşla tekaüt edilmiş iken 1253 yılında şeyh ül-harem olup aynı senenin Recep ayında Yenbuğ'da vefat etti. Bu kütüphanesinden başka Bursa'da hayratı ve İstanbul'da çeşmeleri vardır⁵. Oğlu Ömer Lütfü bey kapıcı başı olmuştu. 1255 H. (1839 M.) de vefat etti. Diğer oğlu Mehmet beydir. Bu Mehmet beyin oğlu da Enderunî şair Nevres Mehmet beydir.

229, 348 numaralı kitaplara ve başkalarına basılmış vakıf mühür- lerinde adı geçen Mustafa Dedeoğlu İbrahim Efendi aslan Trabzon nevahisinden iken Burdur'a gelmiş şeyh Sinan camii avlusunda bir medrese bina ederek müderris olmuştu* 1113 H. de Arnavudluğa gönderilmiş orada bir müddet kaldıktan sonra 1116 H. yılında hacca gitmiş iki sene mücavir kalarak Mekke ülemasından hadis okumuş tekrar Burdur'a gelmiştir. 1121 H. (1709 M.) yılında yine hacca gitmiş avdetde 1128 H. senesinde şehit Ali paşa ile sefere iştirak etmişti.

cild. 3. sahife 129-133 Sicill-i Osmanî C. 2. Sahife 84, 257 deki malûmata göre Halil Hamit Paşa evlâdları hakkında şu şecere düzenlenmiştir:

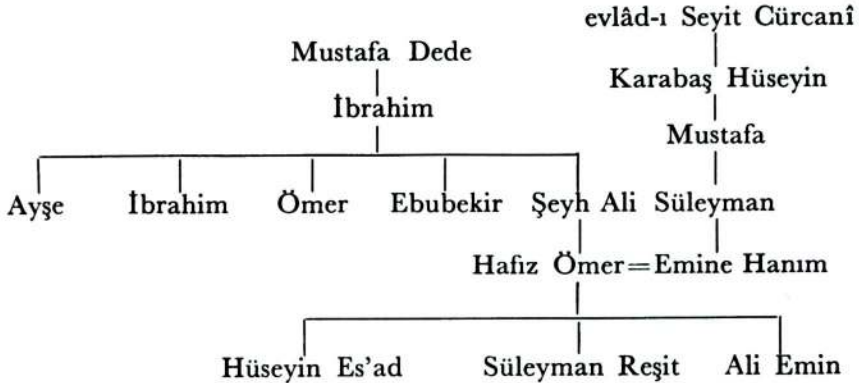

⁵ Aynı eser cilt 2 sahife 336. Tarih-i Cevdet C. 1. sahife 119, Şani Zade cilt 2. sahife 357.

* Medrese Şeyh İbrahim efendi tarafından ilk yapıldığı zaman 7 hücreli imiş. Şeyh Ömer efendi ve Karakoyunlu Molla İbrahim nam kimseler 11 hücre daha bina eylemişlerdir. Burdurdaki Lonca binası bu medreseye vakfedilmiş olduğuna dair Burdur evkafında 23 Şaban 1244 tarihli vakfiyesi vardır.

1133 de tekrar hacca gitmiş, dönüşte Burdur'da ve 1135 yılında vefat etmiştir. İbrahim efendinin dört oğlu bir kızı vardır. Kızı Ayşe amucası oğlu ile evlendirilmiş iken 1156 da ölmüştür. İbrahim çocuk iken vefat eylemiş, diğer oğlu Ömer 1141 H. (1782 M.) yılında kaybolmuştur. Dördüncü oğlu şeyh Ali tahsil için İsparta'ya sonra Konya'ya gitmiş Konya'da sofı Halil medresesinde Harputlu Bekir çelebiden, sonra 1146 da kiliste çekmeceli Mustafa Efendi'den tahsil görmüştü. 1150 yılında hacca gitti. Dönüşte Burdur'a yerleşti. İki defa daha hacca gittikten sonra 1181 de seferi hümayuna iştirak ederek 1182 şabanında Babadağında vefat etti. Üçüncü oğlu Ebubekir 1147 H. 1734 M. yılında tahsil için İstanbul'a gitmiş orada vefat etmiştir. Şeyh Ali'nin Hafız Ömer adında bir oğlu kalmıştı. Hafız Ömer'in iltimasile bu tarihçe hocası hacı Recep oğlu İbrahim Efendi tarafından kaleme alınarak (kitap ül-enbiyâ ve tarih ül-hülefa) adındaki kitabın baş tarafına yazılmıştır. 9 numaralı vesikaya göre Hafız Ömer Efendi İsparta müftülerinden ve seyit Cürcanî evlâdından karabaş Hüseyin Efendi oğlu, Mustafa Efendi oğlu, Süleyman kızı Emine hanım ile evlenmiştir. 1312 H. (1894 M.) yılında Burdur'da vefat ederek küçük Sinan camii avlusuna defnedilmiştir. Mezar taşındaki yazılar Burdur kitabeleri arasında neşredilecektir.

Aile tarihçesi yazılı İbrahim Efendi evlâdı sadrazam Derviş Mehmet paşa kütüphanesinin mütevellileri olmuşlar ve ayrıca mühürler kazdırarak kitaplar vakfetmişlerdir. 12 numaralı vesika bunlardan biridir. Kütüphane mütevellisi Hafız Ömer'in ailesi Emine hanım ile babası Süleyman ve amucası Hüseyin de aynı kütüphaneye kitaplar vakfettikleri 10-11 numaralı vesikalardan anlaşılmaktadır. Bu kayıtlara nazaran şu şecereyi düzenlemek mümkün olmaktadır.

3 — Küçük şeyh Mustafa Efendi Burdur müftüsüdür. Âlim, fâzıl ve fetva vermeğe mezun bir zattır. 1239 H. (1823 M.) tarihlerinde sağdır. Kütüphanesini yaptırmış kitaplar vakfeylemiştir. Ailesi Hatice hanım da kitap vakfettiği 14 numaralı vesikadan anlaşılmaktadır.

4 — Sa'dan zâde hacı İsmail merhum Burdur eşrafından-cami-i kitabesine nazaran-hayriye tüccarlarındandır. 1278 H (1861 M.) yılında Küçük divan baba camiini ihya etmiştir. Burdur'da yirmi beşi müteceviz çeşme yaptırdığı da söylenmektedir. Bunlardan kuyu mahallesindeki çeşmesi üzerinde bulunan kitabeden babasının adı Ali, annesinin Âlime olduğunu öğreniyoruz.

Burdur'da kaldığım bir kaç gün zarfında etüd kütüphanesine toplanmış olduğunu yazdığımız 3208 yazma kitabın büyük kıtada olanlarından 595 adedini gözden geçirdim. Bunları mevzu itibarile şöylece sınıflandırmak mümkün oldu :

<u>Kitap adedi</u>	<u>Konusu</u>
127	Tefsir
78	Hadîs
135	Fıkıh, feraiz
23	Fetva ve kanunnameler
26	Mevize, selâvatı şerife ve dua kitapları
36	Tasavvuf
31	Mecmuat ül-resail
23	Sarf ve nahiv
39	Kelâm, mantık, bedi, beyan
14	Tarih (ikisi müstesna islâm tarihleri)
2	Tâbirname
14	Edebiyat
7	Ahlâk
3	Astronomi
19	Lûgat
18	Teracimi ahval
<u>595</u>	yekün.

Bu kitapların 15 i Türkçe, 2 si farsça, 578 i arapçadır.

Tetkik edilen kitaplar yazıldıkları tarihlere göre tasnif edilince şu neticeye varılmaktadır :

Adet	Hicrî asır	Milâdî asır
2	6	12
13	7	13
66	8	14
41	9	15
32	10	16
19	11	17
18	12	18
394	son asırlarda yazılanlar	
595		

Bu kitapların üzerinde vakıf şartları ve mühürlerinden başka müellifleri, hattatları ve kitap sahipleri bakımından kültür tarihimiz için pek çok kıymetli kayıtlar da vardır. Bunlardan 15 tanesini en eskilerinden başlayarak buraya dercediyorum.

328 numarada kayıtlı El keşf ül-beyan adındaki tefsir kitabının sonunda şu hattat ketebesini vardır. Vesika 18

- 1 - تم كتاب الكشف والبيان بحمد الله وحسن توفيقه والصلوة
- 2 - على نبيه محمد راله الاخيار واصحابه الابرار وحسبي الله ونعم الوكيل
- 3 - نعم المولى ونعم النصير
- 4 - فرغ من كتبه محمد بن الحسن بن منصور يوم الخميس وقت العصر
ثانى عشر شهر
- 5 - ربيع الاول من شهر سنة تسع واربعين وخمس مائه
- 6 - غفر الله لكاتبه ولقارته ولستمعه ولجميع المؤمنين والمؤمنات والمسلمين
والمسلمات الاحياء منهم والاموات برحمتك يا ارحم الراحمين

Bu vesika dilimize şöyle çevrilebilir “El keşf vel beyan kitabının (yazılması) Allah’ın hamdi ve güzel yardımı ile tamam oldu. Dua onun nebisi Hazreti Muhammed ve hayırlı evlâdı ve sadık eshabı üzerine olsun. Allah bize kâfidir. O ne güzel muhafızdır. Ne güzel Mevlâ ve ne güzel yardımcıdır. Mansur oğlu Hasan oğlu Mehmet bu kitabın yazılmasını 549 H. (1154 M.) yılı Rebiülevvel ayının 12 inci perşembe günü ikinci vakti tamamladı. Allah o kitabı yazanı, okuyanı, dinliyen ve erkek kadın cümle mü’min ve müslimleri ve

onların ölenlerini ve dirilerini esirgesin. Ey merhametlerin en merhametlisi olan Allahım rahmetinle ihsan eyle, esirge”

334 numaralı (El salis ve el rabi min el vasit fi tefsiri Kur'an) adındaki kitabın sonunda şu hattatın adı geçer: vesika 19.

1 - فرغ من نسخة العبد الفقير الى رحمة الله تعالى سعيد بن مسعود بن عيسى بن الشيبى يوم الثلاثاء سابع عشر ربيع الاول من شهر سنه تسع وثمانين وخمسمائة الحمد لله وصلواته على محمدٍ واله وسلم ورحم الله من قرأ فيه ودعا صاحبه لكاتبه بالمغفرة والجميع المسلمين

Türkçesi “Şeybi oğlu İsa oğlu Allah'ın rahmetine muhtaç fakir kulu Said bu nüshanın yazılmasını 589 yılı Rebiülevvel ayının 17 inci salı günü (23 Mart 1193 salı) bitirdi. Hamd Allah, dua Hazreti Muhammed ve evlâdı üzerine olsun. Her kim o kitabı okursa Allah rahmet eylesin. Hayır dua sahibine ve kâtibine ve cümle müslümanlara olsun.”

327 numarada kayıtlı kitab-ı Tefsir el keşf vel -Beyan'ın hattat ketebesı şudur: vesika 20

تم الحمد لله ومنه وصلواته على سيدنا محمدٍ واله وصحبه كتاب الكشف والبيان فى ثانى عشرين شعبان سنه سبع وستايه كتبه الفقير الى رحمة الله تعالى عمر بن ابى محمد بن ابى ناصر بن الوارث البغوى برسم حزانه الشيخ الامام العالم الذاهد العابد الفقيه بهاء الدين محمد ابن ابراهيم بن خلكان عز الله لجميع المسلمين وصلى الله على سيدنا محمد

Türkçesi “Hamd ve minnet Allahü Tâalâ'ya, dua efendimiz Hazreti Muhammed ve eshabı üzerine olsun. El keşif vel-beyan adlı kitabın yazılması 607 H. (1210 M.) yılı Şaban ayının 22 inci günü tamam oldu. Bağalı Varis oğlu Ebi Nasır oğlu, Ebi Mehmed oğlu Allah'ın rahmetine muhtaç Ömer yazdı. Allah aziz eylesin. Halekân oğlu, İbrahim oğlu imam, âlim, zâhit, âbid müftülerin şeyhi Baha üd-din Mehmed'in kütüphanesi için yazıldı. Dua efendimiz Hazreti Muhammed ve cümle müslümanlar üzerine olsun.”

Tercümeden anlaşılacağı gibi kitap Halekân oğlu İbrahim oğlu Baha üd-din Mehmed'in kütüphanesi için yazılmıştır. İbni Halekân

şöhreti ile anılan İbrahim oğlu eb ül-Abbas Şems üd-din Ahmed ülema ve tarihçilerin meşhurlarından olup 608 hicret yılında Erbil'de doğmuştur. Bermekiler neslindedir. Halep, Şam ve Mısır medreselerinde müderrislik yaptıktan sonra 651 hicret yılında Dimişk kadısı olmuştu. Bir aralık azlolunmuş ise de 667 tarihinde tekrar bu vazifeye getirilmiş. 671 H. yılında Dimişkte ölmüştür. Bir kaç telifatı birçok şiirleri vardır. (Vefiyat ül-a'yan ve ebna-i ebnaiz zaman) adlı eseri en meşhurudur⁶. Bu kayıtlara göre şu şecere düzenlenebilir.

İbrahim
|
Şemsüddin Ahmed=İbni Halekân
|
İbrahim
|
Bahaüddin Mehmed

Herhalde bir istinsah hatası olarak kitabın yazıldığı yıl 607 gösterilmiş ise de İbni Halekân'ın bu senelerde torunu bulunması mümkün değildir. Bu tarihin 707 H. olması kuvvetle muhtemeldir.

359 numarada yazılı İ'rab-ı Kur'an adlı kitabın sonunda şu yazılar vardır: vesika 21.

- 1 — تم الجزء الثاني من كتاب التبيان في أعراب القرآن وتماهه تم الكتاب
- 2 — وفرغ من نسخه على بن رسم الكيشي يوم الاحد الرابع من شعبان من سنة ست واربعين
- 3 — وستمايه والحمد لله رب العالمين وصلواته على سيدنا محمد النبي واله الطيبين الطاهرين

Bu vesika dilimize şöyle çevrilebilir: “Kur'anın İ'rabına ait olan kitap üt-tibyanın ikinci cüzü ve tamamının yazılmasını Kiyşli Rüstem oğlu Ali 646 yılı Şaban ayının dördüncü pazar (22 Sontesrin 1284 pazar) günü tamamladı. Hamd (öğünmek) âlemlerin Rabbine mahsustur. Dua efendimiz Hazreti Muhammed ve onun güzel, temiz, asîl evlâdı üzerine olsun.” Bu vesikada geçen Kiyş şehri Faris

⁶ Kamus ül-âlâm cilt 1, sahife 625.

denizinde Hürmüz boğazı yanındaki büyükçe bir adanın ve ada üzerinde beş bin nüfuslu bir beldenin adıdır. Ahalisi araptır.⁷

344 numaralı Tefsir-i veciz adlı kitabın hattat ketebesini: vesika 22

- 1 – وافق الفراغ من كتابته يوم الاربعاء عشر اخير من شهر جمادى الاولى من سنة ست واربعين وستا [يه]
- 2 – صاحبه وكاتبه احمد بن محمد بن الحسن القزويني رحم الله من (دعا؟) لكاتبه بالمغفرة وجميع المسلمين

Türkçesi “646- H. (1248 M.) yılı Cemaziy ül-evvel ayının onunda çarşamba günü bu kitabın yazılması tamamlandı. Onun sahibi ve kâtibi Kazvinli Hasan oğlu Mehmed oğlu Ahmet'tir. Her kim onun kâtibi ve cümle müslümanlar için hayır dua ederse Allah rahmet eylesin” demektir. Kazvin İran'ın Irak-ı acem eyâletinde ve Tahran'ın yüzelli kilo metre kuzey batısında islâmi eserleri, ticareti ve sanayii, ziraati ile meşhur eski bir şehirdir.⁸ Anadolu selçukîleri zamanında Kazvinden Anadolu'ya birçok ilim ve idare adamları gelmiştir.

51 numaralı Hidâye kitabının ikinci cildi sonunda şu yazılar vardır: Vesika 23

- 1 – تمت الكتاب بعون الله وحسن توفيقه ومنه وفضله
- 2 – على يد العبد الضعيف الفقير المحتاج الى رحمة ربه القدير
- 3 – عبد القادر بن هابل بن ابراهيم القونيوى [Böyle] عفا الله عنه
- 4 – وغفر له ولوالديه ولسائر المسلمين والمسلمات
- 5 – وافق الفراغ من عاشر شهر الله المبارك رجب
- 6 – سنة اثني وتسعين وستماية الحمد لله وحده
- 7 – وصلى الله على سيدنا محمد واله
- 8 – وعتر الطيبين الطاهرين

⁷ Kamus ül-alam cilt 5, sahife 3938.

⁸ Aynı eser cilt 5. sahife 3657

9 – اجمعين

10 – وسلم

Bu vesika dilimize şöyle çevrilebilir: “Allah’ın yardımı, iyi rast getirmesi, minnet ve fazlı ile Konyalı İbrahim oğlu Hâlil oğlu, Kadir olan Allah’ın rahmetine muhtaç fakir ve zayıf kul Abdülkadir’in eli ile kitabın yazılması tamam oldu. Allah onu af buyursun. Anasını ve babasını ve başka erkek ve kadın müslümanları esirgesin. 692 yılı Recep ayının 10 uncu (16 Haziran 1923) Salı günü ikmaline muvaffak oldu. Hamd bir olan Allah’a dua ve niyaz efendimiz Hazret-i Muhammed’in ve asil necip, temiz evlâdının cümlesinin üzerine olsun.”

332 numaralı cild-i evvel Mealim üd-tenzil adlı tefsir kitabının sonundaki hattat ketebesini: vesika 24

1 – كتبه العبد المذنب احمد بن علي الحافظ الخطيب في قونية المحروسه

2 – واتفق الفراغ من نتيقته في الثاني عشر من شهر رمضان المبارك

3 – سنه خمس واربعين وسبعماية

Bu vesika dilimize şöyle çevrilebilir: “Hafız Hatip oğlu günahkâr kul Ahmed Konya şehrinde 745 yılı Ramazan ayının 12 inci (17 sonkânun 1345 pazartesi) günü kitabın yazılmasını tamamladı.” demektir.

1001 numarada kayıtlı Zu’ şerh ül-misbah adlı kitabın sonunda ise şu hattat ketebesini vardır: vesika 25

1 – تم الكتاب بحمد الله وحسن وتوفيقه على يد العبد الضعيف المحتاج

الى ربه الغنى

2 – محمد بن محمد القوشخضاري في المدرسته اللاحه بمدينه اقسراهماها الله تعالى

3 – في تاريخ سنه واربعين وسبعماية

4 – هجرية نبويه

Türkçesi “Hamd Allah içindir. Onun güzel yardımı ile Kuş hisarlı Mehmed oğlu ve gani olan Rabbına muhtaç zayıf kul Mehmedin eli ile kitabın yazılması hicretin 740 (1339 M.) yılında ve Allah himaye buyursun. Aksaray’ın Tacıye medresesinde tamam oldu. Aksa-

ray'da bir medrese adı olan ve aslında noktasız yazıldığı için (Naciye yahut Taciye) olarak okunması mümkün görülen bu kelimenin Tacüddin adında bir zatın ismine muzaf olduğu ihtimali daha kuvvetli görüldüğü için Taciye olarak kabul ettik. Selçuk devri ümerası arasında Tac üd-din Mu'taz, Tac üd-din Giv, Tac üd-din Emir Hac gibi bir çok isimler vardır.

127 numarada kayıtlı Mecma ül-bahreyn, Kuduri muhtasarı adlı kitabın sonunda şu yazılar vardır; vesika 26

- 1 - كتابة الكتاب
- 2 - بعون الله الملك الوهاب على يد اضعف عباد الله واحوجهم بالباب
- 3 - راجى لطف اللطيف الخبير فى اولى وفى الاياب
- 4 - عمر بن حضر بن الخطاب الفلك آبادى عفا الله
- 5 - عنهم فى ضحوة نهار السبت آخر الرمضان سنة اربع وتسعين وسبعائه والحمد لله وحده وصلى الله على سيدنا محمد واله وصحبه وسلم

Vehhab ve Melik olan Allah'ın yardımıyla latîf ve habîr olan Allah'ın gelişte ve dönüşte lütfunu rica eden ve Allah'ın karpısına çok muhtaç zayıf kullardan Felek âbâd (Eğridir) li Hattap oğlu Hızır oğlu Ömer -Allah onları af buyursun- 794 H.(1391 M.) yılı Ramazan ayının sonunda cumartesi günü kuşluk vakti kitabın yazmasını bitirdi. Hamd bir olan Allah'a mahsustur. Dua ve selâm efendimiz Hazret-i Muhammed ve evlâdı ile eshabının üzerine olsun." Tercümede işaret edildiği gibi Felek âbâd Eğridir'in eski adıdır. Hamid oğullarından Felek üd-din Dündar bey tarafından bu isim verilmişti.

317 numaralı Bahr ül-ulûm adlı tefsir kitabına şu fikra yazılmıştır. vesika 27

- 1 - بحر العلوم من التفسير الشيخ الفاضل
- 2 - السيد على الدين على بن يحيى السمرقندى
- 3 - ثم القرمانى تلميذ الشيخ علاء الدين البخارى المتوفى فى حدود سنة 860 بلارنده

وهو كتاب كبير فيه فوائد جلية انتخاب من كتب التفاسير واطراف
اليها فوائد من عنده بعبارات فصيححة وانتهى الى سورة المجادلة
في اربع مجلدات

860 H. (1455 M.) yılı hududunda vefat eden Buharalı, şeyh Alâ üd-din tilmizlerinden aslan Semerkandlı sonra Karamanlı olan Yahya oğlu Fâzıl, şeyh ve seyid Alâ üd-din Ali'nin tefsir kitaplarından Bahr ül-ulûm'dur. O büyük bir kitaptır. Müfessir kitabını faydalı gördüğü bahisleri diğer tefsir kitaplarından seçerek yazmıştır. Onda yüksek faydalar vardır, ibaresi akıcı, ifadesi düzgündür. Mücadele sûresinde (sûre 58) sona ermiştir. Dört cilttir. Bu fikra Keşf üz-zunun fi esami-i kütüb-ü vel funun. Kâtip Çelebi cilt 1 sahife 225. Maarif Vekâleti tab'ında bazı farklarla yazılmıştır. Ezcümle Keşf üz-zunun'da Semerkandî'nin babası adı yazılı değildir. Semerkand Türkistan'da Zereşan eyâletinin merkezidir. Buhara'nın 222 kilometre doğu güneyinde eski bir şehir ve islâm medeniyetinin en parlak merkezlerinden birisidir. Bilhassa medreseleri, cami ve türbeleri ile meşhurdur. Aynı zamanda ticareti, ziraati ve sanatı ile de ileri gitmiş şehirdir. Alâ üd-din Ali Semerkandî'den başka bir çok evliya ve ulema da yetişmiştir.⁹

332 numaralı kitabın baş tarafına şu fikra ilâve edilmiştir: vesika 28

معالم التنزيل لابی محمد الحسين [مدفون بقونيه او بمسرو تلميذ الامام
القشيري] ابن مسعود الفراء [ای فراء الثاني] البغوى الشافعى المتوفى 516
وهو صاحب المصاييح ومنه المحدثين غير هذا ابو القاسم عبدالله بن محمد
البغوى منه شيخ شيخ المؤلف
اختصره الشيخ تاج الدين ابو نصر
عبدالوهاب بن محمد الحسينى المتوفى ٨٧٥

Türkçesi Mealim üt-tenzil adlı kitap imamı Kuşeyrinin tilmizlerinden Konya'da veya Merv'de medfun bulunan Ebu Mehmed Hüseyin ibni Mes'ud feralardan (kürkçülerden) yani ikinci

⁹ Kamus ül-âlâm cilt 5, sahife 2626.

feralardandır, Baga şehrindendir, şafiüdür 516 H. (1122 M.) yılında ölmüştür. O Mesabih kitabının da müellifidir. Ondan başka Ebülkasım Abdullah bin Muhammed Bagavî de bu kitabı yazanlardandır. Bunlardan başka Mesabih kitabı yazanlar da vardır. Onlardan birisi de müellifin şeyhinin şeyhinin şeyhidir. 875 H. (1470 M.) yılında vefat eden Mehmed Hüseyinî oğlu Ebu Nasır Tac üd-din şeyh Abdülvehhab bu kitabı ihtisar etmiştir. Bu kitap hakkında Keşf-üzzünun (cilt 2 sahife 1726 Maarif Vekâleti tab'ın) da fazla olarak şu malûmat vardır. O kitap orta büyüklüktedir. Sahabeden ve tabiinden ve ondan sonra yazılmış tefsirlerden nakledilmiştir.

Konya'da lise binasının arkasında Sadr üd-din Konevî'ye giden yolun solunda imam-ı Bagavî'ye nisbet edilen bir türbe ve mezar vardır. Bina haraptır. Tamir ve muhafazası lâzımdır.

718 H. (1388 M.) yılında yazılmış olan El izah lit telhis il-miftah-ış şeyh il allâmet il Aksarayî adlı ve henüz numara konmamış olan bu kitabın başında şu kayıtlar vardır: vesika 29

- 1 — ولد مصطفى بن محمد بن امير يوسف بن امير شاه بن محمد الشهير بطبل باز في زمان سلطان محمد خان بن مراد خان. في بلدة تيره في اليوم الرابع قريباً من وقت العصر من شهر ذى الحجة المبارك من سنة تسع وسبعين وثمانماية
- 2 — ولدى شاه پاشا بنت محمد بن امير يوسف في زمان سلطان بايزيد خان بن محمد خان في بلدة ادرنه في يوم الثالث في وقت العصر في اليوم الجمعة من ايام شهر الصفر المبارك من شهر سنه ثمان وثمانين وثمانماية
- 3 — ولد حاجي بايرام بن محمد بن امير يوسف في زمان سلطان بايزيد خان بن محمد خان في ليلة اليوم التاسع من شهر ذى الحجة المبارك من شهر سنه تسع وثمانين وثمانماية
- 4 — ولد درويش محمد بن محمد بن امير يوسف في زمان سلطان بايزيد خان في ليلة اليوم العاشر من رمضان المبارك من شهر سنه تسعين وثمانماية
- 5 — ولد عبدالرحمن بن محمد بن امير يوسف في ليلة اليوم التاسع والعشرين

من ايام شهر المحرم المبارك من شهر سنه اثني وتسعين وثمانماية

6 — ولد عبدالله بن محمد بن امير يوسف

Türkçesi:

“1 — Tabılbaz (davul çalan = davulcu) şöhretiyle anılan Mehmet oğlu Emirşah oğlu Emir Yusuf oğlu Mehmet oğlu Mustafa, Murat Han oğlu Sultan Mehmed’in hükümdarlığı zamanında Tire şehrinde ve 879 (1474) yılı zilhicce ayının dördüncü günü ikindi vaktine yakın bir saatte doğdu.

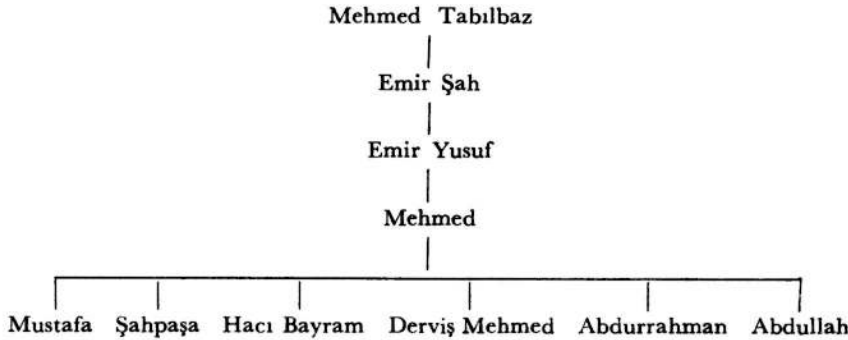
2 — Emir Yusuf oğlu Mehmet kızı Şah paşa, Mehmed Han oğlu Sultan Bayezit hanın sultanlığı zamanında Edirne şehrinde 888 H. (1483 M.) yılı Safer ayının üçüncü cuma günü ikinci vakti doğdu.

3 — Emir Yusuf oğlu Mehmed oğlu Hacı Bayram, Mehmet Han oğlu sultan Bayezit hanın zamanında 889 H. (1484 M.) yılı Zilhicce ayının dokuzuncu gecesi doğdu.

4 — Emir Yusuf oğlu Mehmet oğlu Derviş Mehmet Sultan Bayezit zamanında 890 H. (1485 M.) yılı Ramazan ayının 10 uncu günü gecesi doğdu.

5 — Emir Yusuf oğlu Mehmed oğlu Abdurrahman 892 H. (1486 M.) yılı Muharrem ayının 29 uncu günü gecesi doğdu.

6 — Yusuf oğlu Mehmed oğlu Abdullah doğdu. Bu malûmata göre şu şecereyi tanzim etmek mümkün oldu.

Henüz numara konmamış olan (Min el-lûgat it tercüman) adlı kitabın sonunda şu hattat ketebesini vardır: Vesika 30

من اللغة الترحمان : المصنف پير محمد بن يوسف القرمانى الاركلى مولداً
الانقروى توطناً من عبد الضعيف المحتاج الى رحمة ربه الفتح محمد بن ابراهيم
بن على غفرالله له ولوالديه واحسن اليهما واليه بمعاونه الياران فى بلدة آنقره
من بلاد آناطولى فى مدرسة قزل بك فى يوم الخميس من شهر محرم الحرام
تاريخ سنه احد [Böyle] وثمانون وتسعمائة

خيرہ يازسين شرنى آنوك كراماً كاتبين
كيم دعا ايله آكارسه اشبو خطك كاتبين

الخط الباقي والعمر فاني

العبد عاصى والرب عافى

كاتبانك دفترى اعمالنه قلدتم نظرا
معصيت نام بكى برقاره دفتر كوردوم

صاحب الخط

رميم فى التراب

Türkçesi “Karaman eyaleti (Konya)nın Ereğli kazasında doğmuş Ankara’da yerleşmiş olan musannıf Yusuf oğlu pir Mehmed’in lûgatten tercüman adlı kitabı Anadolu beldelerinden Ankara şehrinde Kızılbey medresesinde¹⁰ dostların yardımıyla Ali oğlu İbrahim oğlu ve Fettah olan Allah’ın rahmetine muhtac zaif kullardan Mehmed -Allah onu ve anasını, babasını esirgesin ve sonlarını iyi getirsin- tarafından 891 H. (1573 M.) yılı Muharrem ayında

¹⁰ Kızılbey camii Ankara’nın şimdiki Bankalar caddesinde ve Ziraat Bankasının bulunduğu yerde idi. Banka yapılırken bu eser yıkılmıştır. Kızılbey medresesinin hamam önünde ve yürüyen dede türbesinin bulunduğu sahada olduğu tapu kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Seyfüddin Kızılbey selçuk ümerasından ve ordu kumandanlarındandır. Alâ-üd-din Keykubad hükümdar olup etrafa fermanlar yazıldığı vakit “Melik ül-ümera Hüsam üd-din Çoban bey’e Melik ül-ümera Seyfüd-din Kızılbeyki Kayı ve Bayındır boyundan ve kadim ulu beyler ve sağ ve sol kol beyleridirler. Tuhaf hedaya ve niami bî payan birle geldiler direm ü dinar ve oğlan ve halayık getirdiler” denilmektedir.

Yazıcı zade Ali selçuknamesi Sahife: 324.

perşembe günü tamamlandı. Bu yazıyı yazanı her kim dua ile anarsa kiramen kâtibin melekleri onun şerrini hayra yazsın. Yazı bâkidir. Ömür geçicidir, kul günahkârdır. Allah affedicidir. Kâtiplerin amel defterlerine baktım. Günah mektubum gibi bir kara defter olarak gördüm. Yazının sahibi toprakta çürümüştür. (Allah rahmet eylesin)

Nereli olduğu vesikanın tercümesinden anlaşılan pir Mehmed lûgat ve fıkıh ilimleri mütehasşislerindandır. Sıhahı cevherî ile muğrip ve başka lûgatlardan toplayıp tercüme ettiği bu kitabına (Tercüman) adını vermiştir. Tercüman 28 bab üzere mürettep üç cilttir. Bundan başka Mültekit adında başka bir lûgat kitabı daha vardır. Zübdet ül-fetâvâ ve Haşiye-i alâ şerhi dibacet ül-misbah adında iki kitabı daha vardır. Bu kitaplar henüz basılmamıştır. Pir Mehmed 866 yılında vefat etmiştir.¹¹

313 numaralı Mealim üt-tenzil adlı tefsir kitabının sonunda şu şerh vardır. Vesika 31

كتاب معالم التنزيل الذى صنفه الشيخ الجليل والخبر النعيل الامام العالم
الكامل محى السنة قدوة الامة و امام الائمة مفتى الفرق ناصر الحديث ظهير الدين
ابو محمد الحسين بن مسعود البغوى قدس الله روحه و نور ضريحه

“Mealim üttenzil kitabı yüce şeyh, fâzıl, âlim kâmil imam ve sünnetleri ihya eden, ümmetin muktedası, imamların imamı, müftülerin başı Bağalı Mesud oğlu, hadîsler yardımcısı Zahir üd-din Ebu Muhammed ül Hüseyin -Allah ruhunu kutsal, kabrini nurlu eylesin-telif etmiştir.” Baga Endülüs’te Bire hıttasında ve Kurtubanın elli mil cenubunda bir kasaba olup suları, bağ bahçeleri ve mahsulâtı ile meşhurdur¹².

1128 numarada kayıtlı Şerhi İrşadı irşad adlı kitapta şu kayıt vardır. Burdur kütüphanesinde gördüğüm nüsha 1118 H. yılında istinsah edilmişti. Vesika 32

الى تأليفها اشارة صدرت من جانب جناب الامير المعظم و صدر الخطير
المفخم مولى النعم الوافرة الكامله مبدئى المخ الوافية الشافيه المولى الذى
لا يبصاره بل لا يقاربه فى بسيط العراسه و كل بجر عند كفه المعراة عن

¹¹ Bursalı Mehmet Tahir. Osmanlı müellifleri cilt 1, sahife 165.

¹² Kamus ül-alam cilt 2, sahife 1199.

الكفّ والقبض سرى مكين الخلق معين الخلق سليمان بن الامير الاعظم والوزير الآكّه قطب سماء المعالى مدار امور الاعظم والاعالى فلك الدولة والدين الامير طاشخون بك متّعهما الله بعمر طويل مديد المدى محسناً ابادى (؟) دولتها يجيز حد الحدى. قال الفقير الى الله غنى ابو عبدالله محمد المعروف بابن الجيش الانصارى الاندلسى.

Türkçesi “şerhi irşadı irşad kitabı yüce emir şan ve şeref sahibi muhterem hudutsuz ihsanlar yapan ata ve şefaathlerin başı olan Süleyman beyin işaretile te’lif olundu. O öyle bir emirdir ki kimse ona karşı duramaz. Yaklaşamaz bile. Bunun hanedanlığı, cömertliği yanında denizler aciz kalır. Eli sıkı, cimri değildi. O büyük emîr, uyanık vezir, yükseklikler semasının kutbu Felek üd din Taşkun beydir. Allah onları zamanların sonuna kadar uzun ömürlerle faydalandırısın. İhsanda devletlerinin eli hadleri aşkındır. Endülüslü ensardan Ceyiş oğlu diye anılan ve gani olan Allah’ın fakiri Ebu Abdullah Mehmed söyledi.” demektir.

Burdur etüd kitaplığında görülen Ahmed bin Mehmed el hatip ül kastalânî adlı 10 cilt muazzam eser ile 237 numarada kayıtlı fıkıhtan diğer bir kitabı baba Nasuh oğlu İslâm oğlu Abdülkerim oğlu Seyit Ahmet oğlu Hacı Hüseyin oğlu Hacı Ahmed adında bir hattat 1268-1280 H. yılları arasında yazmıştır. Bu kitaplara sahife numarası konmuştur. Sahife ve satır adetlerini hesapladım. Şu on bir kitapta tam 200.450 satır vardır.

Söz buraya gelmişken 18/3/958 tarihinde Sivaslı Hacı Seyfullah oğlu Yaşar elinde gördüğüm bir Kur’anı kerim’in hattat ketebesinden de bahsetmek istedim. Vesika 33

1 - تشرف بكتابة العبد الضعيف

2 - اذنب عباد الله واحوجهم الى رحمته وغفرانه الفقير

3 - محمد بن حسين الحافظ الكاشانى فى شهر ربيع الثانى لسنة خمس وتسعين
وثمانماية هجرية

وهذا الجامع مائة وخمس وخمسون من مكاتبة

Türkçesi “Bunu yazmakla müşerref olan Allah’ın rahmet ve gufranına mühtac zayıf ve günahkâr kulu fakir Kâşanlı Hafız Hüseyin oğlu Mehmed hicretin 895 (1489 M.) yılı Rebiyülâhır ayında ikmal eyledi. Bu nüsha yazdıklarının yüz elli beşincisidir ”.

Kura’nı kerimler ortalama 600 sahife olur. Bu hattatın -buna gelinceye kadar- yüz elli beş adet Kur’anı kerim yazdığına göre $600 \times 155 = 93.000$ sahife, her sahife 15 satır hesabıyla 1.395.000 satır yazmış demektir. Matbaaların icadından evvel bir hattatın ne kadar kitap yazabileceğini gösteren şu iki misali zikretmeyi faydalı buldum.

Not: Yukarıda (s. 49) şeceresi yazılan Tabılbaz Mehmet efendi, Fatih devri müderrislerindedir. Vesikada yazıldığı gibi Tir’de ve başka yerlerde müderrislik yaptıktan sonra Bursa’da Yıldırım Han medresesine tâyin olundu. Bilâhare Edirne çiftesine ve Semaniye medresesine müderris olmuştu. Bu sırada vefat etti

Derslerimi güzel takrir ederci. Tavai-i Beyzâviye haşiyesi vardır. Tac-üd Tevarih C. 2. sa. 573
